

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КЛУБІВ В УКРАЇНІ

У статті на основі аналізу та узагальнення практичної діяльності сучасних клубів в Україні визначено актуальні проблеми їхньої діяльності та запропоновано перспективи їх вирішення.

Ключові слова: клуб, перспективи розвитку клубів.

The article based on the analysis and consolidation of the practical activity of modern Ukrainian clubs, the relevant issues of their activity have been determined, and some prospects of their solution have been suggested.

Keywords: club, development prospects.

Сучасні українські клуби є невід'ємною складовою соціально-культурного, мистецького та громадського життя країни. Вони представлені як в державному (будинки та палаци культури, центри художньої творчості, палаци дітей та юнацтва тощо), так і в комерційному (дозвілєві центри, спортивно-розважальні комплекси, нічні клуби та ін.) секторах культури, характеризуються розгалуженою інфраструктурою, різноманітністю, використанням відмінних форм, методів та засобів роботи. Аналізу діяльності сучасних клубів в Україні присвячено дослідження Н.Бабенко, О.Гриценка, А.Мироненко, Н.Останіної, І.Петрової, Н.Самойленко, О.Терехової, Н.Цимбалюк та інших науковців, котрі обґрунтовують: можливості вітчизняних клубів у розвитку і задоволенні багатоманітних потреб особистості, пропаганді кращих досягнень світової культури, сприянні соціалізації та індивідуалізації особистості, формуванні культури дозвілля різних категорій населення; розглядають питання модернізації клубів, специфіку діяльності інноваційних закладів клубного типу (центрів дозвілля, народних домів, центрів народної творчості, будинків фольклору, ремесел, культурно-оздоровчих комплексів), вивчають зарубіжний досвід клубної діяльності [1; 2; 5; 8; 9; 12; 14].

Метою даної статті є обґрунтування перспектив розвитку клубів в Україні.

На основі аналізу головних проблем в діяльності клубів визначено напрями, що потребують удосконалення, зокрема: законодавча та фінансова бази; матеріально-технічне забезпечення; соціально-культурні послуги в клубах; методичне керівництво діяльністю клубів; кадрове забезпечення; діяльність сільських клубів та інші.

Одна з перших і невідкладних проблем – удосконалення законодавчої бази. Значна робота для реалізації цієї мети здійснюється працівниками Українського центру культурних досліджень Міністерства культури України. Українські вчені ще в середині 90-х років ХХ ст. обґрунтували напрями розвитку клубів, серед яких увага акцентується на: збереженні наявних закладів клубного типу, бо є реальна небезпека втратити значну частину масової мережі закладів культури; правовій та адміністративній підтримці активних суб'єктів соціально-культурної діяльності, здатних самостійно, без державної фінансової та ресурсної допомоги, здійснювати якісне виробництво дозвілєвих та рекреаційних послуг; ініціації нововведень (технологічних, інформаційних, економічних), які мають соціально-культурну спрямованість [3; 6; 7; 11].

Важливою умовою забезпечення діяльності сучасних клубів має стати прийняття нормативно-правових актів, які регулювали б діяльність клубів як соціально-культурних центрів в Україні, визначали б основні напрями та принципи їх діяльності, особливості їх фінансування та управління.

Вирішення фінансових проблем потребує оптимізації управління культурною сферою у двох напрямках: посилення консолідуючої ролі центральних органів управління та подальшого розвитку демократизації у сфері культури із відповідною зміною правових, економічних і організаційних умов для культурної діяльності населення.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства державні клуби не можуть бути повністю самоокупними. Адже вигоду від соціально-культурної сфери не можна прорахувати кількісно, її значення зводиться до соціального ефекту інтелектуального розвитку і творчої самореалізації особи. Але витрати, які виділяються на задоволення духовних інтересів і запитів людей, незмінно окуповують себе і на рівні суспільства. Підтримуючи ринкову економіку, потрібно водночас шукати механізми, які захищають культуру від ринку. Особливо слід враховувати, що українське суспільство, незважаючи на низький рівень доходів значної кількості населення, уже не задовольняється "державною соціально-культурною діяльністю". Покращити функціонування багатьох сучасних клубів могла б розробка механізмів співпраці державної та приватної соціокультурних інфраструктур.

Сучасним клубам необхідно постійно проводити маркетингові дослідження кон'юнктури ринку культури. Це надасть їм можливість створювати культурно-інтелектуальні продукти і послуги, які мають попит у населення, а також формувати нові потреби, пропонувати нові послуги.

Новим імпульсом для покращання фінансового становища клубів могло б стати введення податкових та інвестиційних пільг для стимулювання фінансування соціально-культурної діяльності сучасних клубів та інших закладів культури. Доцільно вивчати та впроваджувати зарубіжний досвід фінансування неприбуткових організацій, який свідчить, що в багатьох країнах світу значна увага надається не бюджетному фінансуванню, а створенню умов для залучення позабюджетних коштів, зокрема: налагодження зв'язків між закладами культури та бізнесу (фандрейзинг), встановлення спрощеної системи оподаткування, стимулювання (реклама під час проведення соціокультурних заходів, створення позитивного іміджу компанії, демонстрація політики соціальної відповідальності, доступ до цільової аудиторії з метою просування власної продукції), участь бізнесових структур в соціально-культурних проєктах. Впровадження таких механізмів в Україні покращило б фінансування клубів та скоротило б бюджетні видатки.

Джерелом поповнення фінансів у клубах є платні послуги. Це підтримано Постановою Кабінету Міністрів "Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися закладами культури і мистецтва", Міністерством культури і туризму України затверджено порядок надання платних послуг [10]. Серед платних послуг визначено такі: дискотеки, концерти, шоу-програми, розважальні вечори, корпоративні вечірки, ігрові програми. Розширення спектру таких послуг надасть можливість клубам покращити фінансовий стан.

Вирішення фінансових проблем дозволить удосконалити матеріально-технічне забезпечення сучасних клубів відповідно до світових стандартів. Бажано, щоб архітектурні рішення надавали можливість клубам працювати як багатофункціональним центрам, легко трансформуватися для проведення різних форм соціально-культурної діяльності; мали в своєму арсеналі не лише сценічні майданчики, а й приміщення для рекреації, відпочинку, розваг, спілкування, занять спортом, аматорською творчістю тощо.

Державної підтримки потребують також недержавні, незалежні клубні об'єднання (аматорські колективи, творчі спілки, громадські організації тощо), завдяки яким забезпечується конкурентноспроможний розвиток соціально-культурної сфери.

Зважаючи на аварійність та непристосованість багатьох клубних приміщень для здійснення соціально-культурної діяльності у безпечних умовах постає необхідність удосконалити систему перевірки відповідності приміщень та обладнання вимогам техніки безпеки, а також ввести адміністративну відповідальність за недотримання норм безпеки відвідувачів (особливо в комерційних закладах). На забезпечення безпеки відвідувачів сучасні комерційні клуби повинні витратити не менше 10% від річних прибутків.

Одним із перспективних напрямів соціально-культурного розвитку може стати інтеграція зусиль різних соціально-культурних організацій (клубів, театрів, музеїв, ЗМІ), завдяки чому будуть задовольнятися інтереси різних груп населення. Наприклад, видовищні заклади могли б стати своєрідними клубами за інтересами, у яких глядачі мають можливість зустрічатися з кіно- і театральними діячами, брати участь в обговоренні творів мистецтва. Клуби любителів кіно, театру, музеїв, які виникають з ініціативи "знизу", стають своєрідним комунікативним простором, удосконалюючи соціально-культурну сферу. Аналіз соціологічних даних дає підстави дійти висновку, що для більшості населення важливо, щоб клубні заклади були поліфункціональними, містили кав'ярні (65%), спортивні майданчики, тренажерні зали (59%), сквер, парк культури і відпочинку (56%), комп'ютерні зали (51%), приміщення для дискотек (42%), різноманітні гуртки – музичні (61%), хореографічні (57%), художні (52%), спортивні (69%) тощо [4, 83].

Відтак, важливим напрямом клубної діяльності має стати дослідження та вивчення соціокультурних переваг населення, динамічне впровадження форм соціально-культурної діяльності з урахуванням потреб, запитів та інтересів клубної аудиторії.

Для того, щоб покращити ситуацію в дитячому, підлітковому та молодіжному середовищі, побороти злочинність, нездоровий спосіб життя сучасні клубні інституції мають здійснювати заходи, спрямовані на профілактику шкідливих звичок (алкоголізму, тютюнопаління, наркоманії), працювати з батьками, як запобігти шкідливим звичкам у дітей, насильству в сім'ї, як формувати комунікативні навички, подолати психологічні проблеми тощо.

Складовою соціально-культурної діяльності в клубах є розвиток творчої активності населення, особливо серед груп пенсіонерів, домогосподарок, інвалідів. На противагу вузькому, обмеженому значенню поняття "самодіяльність", йдеться про добровільну творчу взаємодію людей, прояв їхньої ініціативи та активності для підвищення якості духовного життя. Клуби могли б також здійснювати економічну, правову та політичну просвітницьку роботу серед населення, адже для сучасних відвідувачів клубів важливо з'ясувати для себе питання, пов'язані з ціноутворенням, оподаткуванням, працевлаштуванням та ін.

Необхідно піднімати престиж державних клубів шляхом позиціонування їх як поліфункціональних закладів культури, які можуть здійснювати, практично, усі види соціально-культурної діяльності, сприяти розвитку творчих здібностей, морально-етичних якостей, організувати дозвілля, відпочинок та розваги. Для того, щоб впевнено працювати у складних соціально-економічних умовах, клуби мають не лише організувати соціокультурні заходи, а й здійснювати постійні комунікації з різними верствами населення, використовувати рекламу та паблік рилейшнз. За допомогою піар можна підтримувати доброзичливі взаємовідносини між клубом і громадськістю. З цією метою у клубах доцільно формувати і підтримувати громадську думку, підтримувати певну репутацію закладу, досліджувати громадську думку щодо діяльності закладу; аналізувати

тенденції розвитку відносин між клубом і суспільством; прогнозувати громадську думку; налагоджувати співробітництво із засобами масової інформації, використовувати їх для популяризації клубу.

Вирішальний вплив на рівень попиту має імідж клубу, тому робота з іміджем і піднесенням престижу має стати важливим напрямом діяльності будь-якого клубу. Піар-заходи повинні спрямовуватись на широку аудиторію потенційних відвідувачів, сприяти позитивному іміджу та репутації закладу, рекламувати його. Водночас клуби мають можливості для організації піар-акцій для інших закладів.

Критеріями оцінювання якості соціально-культурної діяльності мають бути: корисність і відповідність запитам населення; актуальність та якість соціокультурних послуг; інформативність та змістовність заходів; сучасність методів, форм і способів виконання; високий художній рівень.

Однією із сучасних загальнолюдських проблем визнано демографічну кризу, пов'язану зі старінням населення. Незворотні зміни режиму відтворення населення, потенціалу демографічного росту і життєвого потенціалу українців призвели до збільшення кількості людей похилого віку та скорочення осіб середньої вікової категорії, які є активним працездатним населенням. У сучасній клубній практиці можна констатувати недостатність розробок з діагностування інтересів літніх людей як суб'єктів соціально-культурної діяльності, дослідження їх потенціалу в соціокультурній сфері, що унеможливує концепцію "позитивного" старіння. Одночасно й інші соціально-демографічні категорії (середній клас, жінки, мігранти, молодь) потребують певних соціально-культурних ініціатив. Відмова від державного монополізму у всіх сферах життєдіяльності людини (у тому числі й у соціокультурній) дозволила суспільству звернути уваги на інтереси та потреби індивіда, виокремити як головні в соціально-культурній діяльності ініціативу та вільну творчість людини, не відкидаючи просвітні та виховні функції, соціалізаційну роль клубів, визначити як провідні в соціокультурній діяльності рекреаційну, розважальну та комунікативну функції.

Для того, щоб залучити населення до клубів необхідно: систематично здійснювати комплексні дослідження структури дозвілля та культурно-дозвіллевих практик; цілеспрямовано підтримувати культурні новації, виявляти, заохочувати й тиражувати кращі ідеї, технології з організації соціально-культурної діяльності; засвоювати та впроваджувати у практику діяльності клубів нові форми та види роботи; вивчати та апробувати у клубній практиці кращі здобутки міжнародного досвіду з урахуванням українського.

Удосконалення методичного керівництва соціально-культурною діяльністю в клубах. Організації ефективної соціально-культурної діяльності в сучасних клубах має сприяти робота методичних служб, яка на даному етапі потребує суттєвої реорганізації. Методична робота як цілеспрямований, цілісний, безперервний процес підвищення професіоналізму і кваліфікації працівників культури, як показник якості кадрового потенціалу організації, спрямована на забезпечення клубів методиками, здатними забезпечити відповідний рівень соціально-культурної діяльності з урахуванням потреб суспільства та окремих осіб. Методична робота в клубах охоплює: нормативно-правове та інформаційно-методичне забезпечення діяльності закладів; удосконалення існуючих та впровадження новітніх технологій, форм, методів, способів соціально-культурної діяльності, підвищення рівня професіоналізму; підтримку пошукової, експериментальної, інноваційної діяльності.

Щодо суб'єктів клубної діяльності, методичне забезпечення вирішує такі завдання, як: узгодження понять, цінностей та позицій з питань соціально-культурної діяльності; збереження, підтримка і розвиток традицій колективу; сприяння формуванню доброзичливої, творчої атмосфери; організація і стимулювання процесів підвищення кваліфікації працівників; створення комплексу умов для вивчення, узагальнення, впровадження передового досвіду.

Якість та ефективність соціально-культурної діяльності в клубах залежить від професійної підготовки кадрів. Обов'язки клубних працівників охоплюють широке коло завдань: підготовка та реалізація соціально-культурних проєктів; соціально-культурна організація дозвілля населення; організація аматорської творчості; здійснення соціально-культурної діяльності для різних верств населення тощо. Тому сучасні фахівці соціально-культурної діяльності мають бути: високоосвіченими, здатними аналізувати та узагальнювати явища суспільного життя, володіти навичками роботи з людьми, знати їх інтереси та потреби, знаходити спільну мову з представниками альтернативних, неформальних рухів та організацій; вміти працювати в умовах конкуренції.

Для ефективного здійснення соціально-культурної діяльності клубні працівники мають вивчати соціально-культурні інтереси різних груп населення, враховувати результати досліджень у плануванні клубних заходів, використовувати інноваційні досягнення в галузі культури і мистецтв, передбачати та задовольняти соціокультурні бажання та потреби клубної аудиторії.

Зважаючи на те, що соціокультурні пріоритети сучасності потребують підготовки спеціаліста вищої кваліфікації з великими функціональними можливостями, необхідно передбачити систематичне поглиблення кваліфікації фахівців шляхом розвитку творчих лабораторій, класів, шкіл, що удосконалить теоретичну, практичну, науково-пошукову, дослідницьку діяльність фахівця і вміння спеціаліста швидко адаптуватись до вимог роботи у різних закладах культури та творчих колективах; надавати високоякісні соціально-культурні послуги; моделювати соціально-культурні програми; дозволить прогнозувати діяльність особистості в умовах дозвілля та реалізувати перспективи її соціально-культурного розвитку.

Значну роль в ефективному здійсненні обов'язків клубними працівниками відіграє матеріальне заохочення. Тому для залучення високопрофесійних, ініціативних, ідейних організаторів соціально-культурної діяльності до роботи в державні клуби необхідно підняти рівень заробітної плати, що дасть можливість залучити до роботи в державних закладах молодих, талановитих, амбітних випускників вузів культури.

Важливим напрямом загальнодержавного значення є удосконалення діяльності клубів у сільській місцевості, де клуби є чи не єдиним закладом, з яким можна пов'язати надії на оздоровлення морального клімату в селі. Отже першочергового вирішення потребують такі завдання: збереження й розвиток соціально-культурного потенціалу та культурної спадщини села; створення інтегрованих, варіативних за функціональним складом соціокультурних закладів, які об'єднують під одним дахом дозвіллєві, спортивні та освітні організації, кав'ярні, клуби-кафе тощо; створення на базі реконструйованих приміщень клубів зональних міжселищних і міжрайонних культурних комплексів підвищеної комфортності; залучення сільської молоді до традицій народної культури, виявлення та підтримка індивідуальних талантів й обдарувань.

Відтак, для покращення діяльності клубів необхідно:

1. Виявити інтереси та потреби населення в соціокультурних послугах (адресність соціально-культурних послуг та їх орієнтованість на конкретні групи населення; урізноманітнення соціально-культурних послуг та підвищення комфорту й стандартів обслуговування в клубах; забезпечення клубів сучасними технічними і технологічними засобами; запровадження додаткових послуг).

2. Забезпечувати доступність соціально-культурних послуг для всіх категорій населення: розширювати межі клубної діяльності, створювати соціально-культурні програми для категорій населення, які потребують соціальної підтримки, обладнати клуби спеціалізованим інвентарем для доступу інвалідів та груп з обмеженою мобільністю, здійснювати соціально-культурні заходи в інтернатах, будинках інвалідів, проводити фестивалі і конкурси творчості інвалідів та інших соціальних груп.

3. Підтримувати престиж клубної діяльності: формувати сприятливий імідж клубів як соціокультурних інститутів, підвищувати статус соціально-культурної діяльності в системі цінностей українців, організовуючи різноманітні за формою та змістом соціокультурні програми.

4. Підтримувати різноманітність творчих процесів у просторі культури, паралельно з урахуванням традиційних особливостей української культури: створювати умови для виявлення та просування молодих талантів, сприяти розвитку сучасного мистецтва усіх напрямків, розвитку творчих аматорських об'єднань, підтримувати сучасну молодіжну культуру, розвиток народної творчості та ремесел).

5. Підвищувати ефективність управління процесами в сфері культури: налагоджувати зв'язки між закладами культури та вузами, які готують спеціалістів для закладів культури, упроваджувати позитивний досвід управління клубними закладами, формувати сучасну систему підвищення кваліфікації працівників культури, підвищувати якість клубних послуг та залучати в соціокультурну сферу недержавні джерела фінансування.

6. Модернізувати послуги в соціально-культурній сфері для всіх груп населення: запроваджувати соціологічні опитування, спрямовані на вивчення інтересів та запитів населення, комунікативних та інтерактивних засобів, урізноманітнювати клубні програми, підносити рівень обслуговування відвідувачів, оптимізувати цінову політику, для стимулювання повторних відвідувань.

7. Підвищувати просвітницьку роль соціокультурної діяльності: збільшити кількість заходів, спрямованих на роботу з дитячо-юнацькою аудиторією, налагодити партнерство між соціокультурними та освітніми закладами, створювати навчальні культурно-просвітницькі програми для дітей та дорослих; організовувати майстер-класи, семінари, конференції, фестивалі, конкурси).

Використані джерела

1. Бабенко Н. Б. Педагогічні умови організації сімейного дозвілля в сільських клубних закладах : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.06 / Бабенко Надія Борисівна. – К. : КНУКіМ, 2004. – 20 с.
2. Гриценко О. А. Клуб / О. А. Гриценко // Нариси української популярної культури / За ред. О. Гриценка. – К. : УЦКД, 1998. – С.245–259.
3. Гриценко О. Культура і влада. Теорія і практика культурної політики в сучасному світі / Олександр Гриценко. – К. : УЦКД, 2000. – 228 с.
4. Дукачева Л. В. Планирование клубных мероприятий : выявление досуговых предпочтений на основе социологических опросов / Л. В. Дукачева // Справочник руководителя учреждений культуры. – 2003. – №7. – С.79–86.
5. Інноваційні заклади культури клубного типу в Україні. Досвід. Проблеми. Перспективи / [підготувала А. Ф. Мироненко]. – К. : УЦКД, 1998. – 26 с.
6. Культура у Вашому житті / наук. звіт соціолог. дослідження О. М. Семашко, Є. І.Суїменко, Н. М. Цимбалюк. – К., 1993. – 183 с.
7. Культурна політика в Україні. Аналітичний огляд / За ред. О. Гриценка. – К. : УЦКД, 2007. – 160 с.
8. Останіна Н. С. Клубна робота з учнівською молоддю: [метод. рекомендації] / Н. С. Останіна. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2007. – 48 с.
9. Петрова І. В. Культурно-дозвілля діяльність в клубних закладах (за матеріалами розвинених зарубіжних країн) / І. В. Петрова. – К., 1998. – 71 с.
10. Постанова Кабінету Міністрів "Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися закладами культури і мистецтва" №732/306/152 від 21.12.99 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1037.689.0>.
11. Проект державної програми "Культура. Просвітництво. Дозвілля" / Наук. керівник Подкопаєв В. П., наук. керівники підпрограм Кучинський С. С., Подкуйко Н. Д., Сасихов О. В., Цимбалюк Н. М. – К., 1993. – 285 с.
12. Самойленко Н. О. Інноваційні заклади культури клубного типу як педагогічна система: автореф. дис. канд. пед. наук / Н. О. Самойленко. – К. : КДІК, 1997. – 17 с.

13. Терехова О. В. Реалізація виховного потенціалу громадської думки в діяльності установ культури клубного типу : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.06 – теорія, методика і організація культурно-просвітньої діяльності / Терехова Оксана Володимирівна. – К. : КНУКіМ, 2003. – 19 с.
14. Цимбалюк Н. М. Модернізація закладів культури клубного типу / Н. М. Цимбалюк // Культурно-дозвілєва сфера України: динаміка змін та перетворень : монографія; під наук. ред. Цимбалюк Н. М. – К., 2003. – С.25–38.